

اصول و اهداف آموزش و پرورش ابتدایی

رضا سمیعی درونه

دانشگاه شهید رجایی تربت حیدریه، کارشناسی

Hassan.samie@yahoo.com

چکیده

نقش مهم دوره کودکی در شکل گیری شخصیت و رفتار انسان آموزش و پرورش دوره ابتدایی را از اهمیت خاصی برخوردار می سازد. تحقیقات فراوان گویای این حقیقت است که شخصیت و راه و رسم زیستن یک انسان بالغ به میزان وسیعی در نخستین سال های زندگی وی شکل می گیرد. بنابراین پیشنهاد می کنند ماهرترین و ورزیده ترین معلمان تعلیم و تربیت کودکان دبستانی را به عهده گیرند. برنامه ریزان درسی رشته آموزش و پرورش دوره ابتدایی بر این باور هستند که معلم این دوره بدون تسلط بر روش ها و کسب مهارت های لازم برای آموزش دروس، موفقیتی نخواهد داشت بنابراین در برنامه تهیه شده بر کسب مهارت های تدریس تاکید شده است.

کلمات کلیدی: آموزش و پرورش، ابتدایی، اهداف، اصول

مقدمه

دون شک در نظام آموزش و پرورش رسمی هر کشوری مقطع ابتدایی هم به لحاظ کمی یعنی تعداد معلمان و دانش آموزان و هم از لحاظ کیفی یعنی تاثیری که این دوره در موفقیت تحصیلی دانش آموزان در سراسر زندگی و دوران تحصیل دارد از اساسی ترین و مهمترین مقاطع تحصیلی است و به جرات می توان گفت هیچ یک از دوره های تحصیلی از چنین اهمیتی برخوردار نیستند...

زیرا تحقیقات نشان می دهد دانش آموزانی که در دوره ابتدایی با ناکامی تحصیلی روبرو هستند در تمام دوره های تحصیلی دچار اشکال می شوند. به همین دلیل کشورهای پیشرفته تمام هم و کوشش خود را به تعلیم و تربیت دانش آموزان این دوره معطوف کرده اند و در این میان ژاپن موفقترین پیشرفته ترین کشور در زمینه آموزش و پرورش به حساب می آید. اما برآستی ریشه این موفقیت در کجاست؟ معلمان مدارس ابتدایی در ژاپن معمولاً از میان هدفهای آموزش و پرورش این دوره بیش از پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و گسترش مهارت های ویژه به رشد عاطفی، اجتماعی و خود ادراکی دانش آموزان توجه دارند. آنها محیطی را سازماندهی می کنند که بر روابط انسانی، پیوندهای عاطفی، صمیمیت، رفتار گروهی و احساس تعلق خاطر به مدرسه استوار است. مبانی آموزش و پرورش ابتدایی ژاپن بیشتر بر شوق انگیز بودن مدارس ابتدایی، توجه زیاد به رشد شخصیت کودک و ارائه

محتوای مناسب تاکید می کند.
برنامه های درسی دوره ابتدایی در ژاپن ۲ ویژگی مهم دارد:

۱- برنامه درسی ژاپنی ها خیلی مقتدرانه است و به تعبیر کارشناسان مختصر و مفید است.
۲- از سوی دیگر بر رشد همه جانبه کودک تاکید دارد.
مطالعات تطبیقی نشان می دهد که آموزش و پرورش عمومی و بویژه دوره ابتدایی در ژاپن از کیفیت بالایی برخوردار است. ازرا وگل ، استاد دانشگاه هاروارد در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که کودکان ژاپنی که دوره آموزش عمومی خود را در مدارس حومه شهرهای آمریکا به پایان رسانیده اند ، وقتی به ژاپن باز می گردند یک تا ۲ سال در درسهای علوم طبیعی و ریاضیات از همسالان خود که در ژاپن تحصیل کرده اند ، عقب ترند. پژوهشهای تطبیقی دیگری نشان می دهد که ژاپنی ها در مقایسه با مردم دیگر کشورهای صنعتی ، قوانین را کمتر نادیده می گیرند و این امر تا حدود زیادی ناشی از موفقیت آموزش و پرورش مدارس دوره ابتدایی در پرورش اجتماعی و اخلاقی و مهارت های زندگی کودکان است. در زمینه عوامل موثر بر رشد شناختی کودکان در ریاضی و علوم کودکان ژاپنی در دریافت مفاهیم ادراکی از همتایان دیگر کشورها جلوترند و بر اساس آزمون های مختلف و مشاهده منظم کلاس های دوره ابتدایی از سوی کارشناسان ، خلاقیت کودکان ژاپنی برای مربیان خارجی بسیار عجیب و آموزنده بوده است . بعلاوه بسیاری از پژوهشگران ، آموزش و پرورش ابتدایی ژاپن را در حوزه خواندن ، هنر ، موسیقی و مطالعات اجتماعی نیز موفق تر می دانند.

در این بخش ، تعریف آموزش و پرورش دوره ابتدایی ، تاریخچه ظهور و تکمیل دوره ابتدایی، اهمیت آموزش و پرورش دوره ابتدایی و ... شرح داده می شود.

تعریف آموزش و پرورش دوره ابتدایی

در جوامع بدوی ، مجموعه میراث فرهنگی بسیار اندک بوده و سطح دانش و مهارت ها آن چنان وسیع نبود ، در نتیجه نیازی به نظام آموزشی منسجم با سبک برنامه خاص احساس نمی شد. آموزش ، بیشتر از طریق خانواده انجام می شد و جنبه غیر رسمی داشت. با گذشت زمان در کشورهای مختلف ، نظام های آموزشی رسمی با ساختار بسیار منظم و برنامه ریزی شده ، شکل گرفت در ایران با وجود تاریخ و تمدن کهن ، سیستم آموزشی در طول تاریخ دچار تحول گردیده و تحولات بسیار وسیعی در مقاطع مختلف رخ داده است؛ البته دوره ابتدایی با این اسم ، در نظام آموزشی ایران وجود نداشت . قبل از تشکیل نظام آموزشی نوین ، در ایران بیشتر مکتب خانه و مدارس دینی وجود داشت ، افراد روحانی ، مکتب خانه را اداره می کردند و دروس قرآن و ادبیات فارسی به کودکان آموخته می شد. بعد از انقلاب مشروطه در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی ، قانون معارف برای اولین بار تصویب شد ، در نتیجه آموزش ابتدایی را به عنوان اولین مرحله ساختار نظام آموزشی نوین ایران معرفی نمود و لزوم بسط و گسترش آموزش ابتدایی نوین در تاریخ ایران ، برای اولین بار مطرح شد. در سال ۱۳۲۲ طبق قانون تعلیمات اجباری ، آموزش ابتدایی به عنوان یک دوره آموزش عمومی و تعلیمات اجباری ، مطرح و همگانی شد. طبق ماده دوم قانون تعلیمات اجباری ، طول

دوره آموزش ابتدایی ، شش سال تعیین شد ، ولی در سال ۱۳۴۵ هجری شمسی ، مدت این دوره به پنج سال تقلیل پیدا کرد اهمیت آموزش ابتدایی آموزش ابتدایی ، به عنوان اولین مرحله آموزش همگانی مطرح است ؛ البته آموزش پیش دبستانی به علت کمبود امکانات ، همگانی نمی باشد . از آنجا که برخی از خانواده ها ، از امکانات کافی مادی و فرهنگی برای آموزش محروم می باشند ، آموزش ابتدا مرحله در ساختار نظامی موجب کاهش نابرابری های فرهنگی می گردد آموزش ابتدایی ، کودکان را برای مقاطع بالاتر آماده می کند و چنانچه از نظر کمی و کیفی در سطح بالاتری ارائه شود ، افت تحصیلی و ترک تحصیل در مقاطع بعدی ، کمتر می شود. اگر آموزش ابتدایی در سطح گسترده ای صورت بگیرد و اکثریت یا تمام کودکان واجب التعلیم ایرانی را تحت پوشش قرار بدهد ، می تواند بی سواد را در کشور ریشه کن کند. در سال ۱۳۱۳ نظام نوین آموزشی ایران گسترش پیدا کرد ، دانشسرا و تربیت معلم در ایران، به نام " دارالمعلمین " و " دارالمعلمات " و سپس دانش سرای مقدماتی تأسیس شد

تا سال ۱۳۴۵ نظام آموزشی ایران دارای سیستم شش سال ابتدایی، سه سال دوره اول دبیرستان و سه سال دوره دوم دبیرستان بوده است . از سال ۱۳۴۵ طول دوره ابتدایی از شش سال به پنج سال کاهش یافت . بدین ترتیب ، دانش آموزان برای ورود به سه سال دوره راهنمایی آماده می شوند تا استعداد آنها دقیقاً شناسایی شده و بر مبنای استعدادهایشان ، در دوره متوسطه ، در رشته خاصی ادامه تحصیل بدهند . در حقیقت، نظام آموزشی ایران در سال ۱۳۴۲ به صورت کلی تغییر کرد و از مهر ماه سال ۱۳۵۰ دوره اول راهنمایی تحصیلی شروع شد . بسیاری از متخصصان تعلیم و تربیت معتقدند که سن تقویمی نباید تنها شرط ورود کودک به دوره ابتدایی باشد ، بلکه کودک باید از طریق آمادگی، مورد ارزیابی قرار گیرد. هدایت تحصیلی فقط به دوره راهنمایی تحصیلی محدود نمی شود، بلکه می توان زمینه مشاهده منظم و علمی کودک را از دوره ابتدایی به وجود آورد و از این طریق ، زمینه های استعداد و علائق کودک را شناسایی نمود . به نظر مربیان تعلیم و تربیت ، مشاوره و راهنمایی تحصیلی در دوره ابتدایی، باید به طور سیستماتیک صورت گیرد و مشاهده سیستماتیکی از کودکان، به منظور تشخیص استعدادهایشان می باشد . هدف عمده آموزش دوران ابتدایی ، پرورش استعدادها و قابلیت های بالقوه کودکان می باشد ؛ لذا این آموزشها در تمام دنیا ، تحت عنوان آموزشهای عمومی در نظر گرفته می شوند.

اهداف آموزش و پرورش ابتدایی

اهداف آموزش و پرورش ابتدایی ، مبنای تعیین روشها ، محتوا، سازماندهی محتوا ، ارائه محتوا و سایر اجزاء تعلیم و تربیت می باشند

اهداف آموزش و پرورش ابتدایی

۱- مهمترین هدف در دوره ابتدایی، پرورش استعدادهای کودکان می باشد . منظور از استعداد، توانایی و قابلیت های - بالقوه دانش آموزان است . استعدادها دو دسته عمومی و خاص می باشند . استعدادهای عمومی، باید در همه افراد جامعه شکوفا شوند وگرنه، افراد قادر به مشارکت در فعالیتهای گروهی و اجتماعی نیستند . برای مثال ، در این زمینه می توان به پرورش قوای تفهیم در

کودکان اشاره کرد. در دوره ابتدایی، باید بین افراد تفاهم و توافق عمومی ایجاد شود؛ چون این امر سبب تقویت وجوه تشابه افراد می گردد. استعداد های خاص، استعدادهایی هستند که در همه افراد به یک اندازه وجود ندارند و افراد، از نظر استعدادهای خاص متفاوت هستند. برخی از افراد در یک استعداد خاص از بقیه بالاترند و عده ای در استعداد خاص دیگری، مانند استعداد ریاضی، موسیقی، نقاشی برتر هستند. پرورش استعدادهای خاص، در دوره دبیرستان صورت می گیرد. هر چند که زمان بروز برخی از استعدادهای خاص در اواخر سالهای دبستان می باشد، اما اکثر آن استعدادهای خاص از دوره راهنمایی به بعد شکوفا می شوند و زمینه شکوفایی آنها در دوره دبیرستان فراهم می شود. به عبارت دیگر دوره راهنمایی، زمان تشخیص استعدادهای خاص، از طریق مشاهده منظم و پرسشنامه است، ولی دوره متوسطه، زمان پرورش استعدادهای خاص می باشد. پرورش استعدادهای خاص، در همه افراد صورت نمی گیرد، نیازی به پرورش همگانی نیست و فقط باید در برخی از افراد که دارای استعدادهای خاص هستند، تحقق یابد. این استعدادهای خاص به آسانی شکوفا نمی شوند و شناسایی و پرورش آنها، به سهولت صورت نمی گیرد. استعدادهای خاص، باعث تقویت وجوه تمایز در افراد می گردند، برعکس استعدادهای عمومی که سبب تقویت وجوه تشابه در افراد می شوند.

۲- آشنا نمودن دانش آموزان با معارف دینی: در دوره ابتدایی، باید دانش آموزان را متناسب با هوش و توانایی هایشان با رموز خلقت، زندگی پیامبران، ائمه معصومین و آیه های ساده قرآن آشنا نمود. در آموزش این مسائل، باید با ساده گویی و ارایه مثالهای عینی، اقدامات لازم انجام گیرد.

۳- تقویت حس نظم، مسوولیت پذیری و رعایت حقوق دیگران: در این دوره، باید نظم و انضباط، حسمسؤولیت پذیری، احترام به حقوق دیگران و کنترل خود را به کودک یاد داد تا خود مداری و خود محوری کودک، به تدریج تعدیل گردد. در اینجا باید تناسب اصل سندیت و اقتدار نیز رعایت شود.

۴- ایجاد بینش کافی نسبت به تمدن: در دوره ابتدایی، باید کودکان را با علوم و تاریخ، جغرافیا و اجتماعی آشنا نمود. هدف از آموزش چنین علم و آگاهی در این دوره، این است که کودکان با زمان و مکان پیرامون خود ارتباط برقرار کرده و نسبت به تمدن کشور خود، احساس تعلق کنند.

۵- آموزش اطلاعات بهداشتی، ایمنی، قوانین و هنجارهای اجتماعی: کودکان در این دوره، از نظر فکری قادر به درک قواعد هستند، در نتیجه می توان هنجارهای اجتماعی، آموزشهای بهداشتی و ایمنی را به آنها ارایه نمود. مدرسه در دوران ابتدایی، از طریق آموزش هنجارها و ارزشهای اجتماعی به کودکان، به آنها می فهماند که لازمه زندگی اجتماعی، رعایت حقوق دیگران است.

اصول آموزش و پرورش ابتدایی

از موارد مهمی که در فرآیند آموزش و پرورش دوره ابتدایی باید مورد توجه مدیران و معلمان قرار گیرد، آگاهی از اصول آموزش و

پرورش این دوره است. در گزارش مصوبه ۱۳۷۳ کمیسیون دوره^۱ پیش دبستانی و دبستانی، اصول ذیل برای این دوره اعلام شده است:

اصول آموزش و پرورش هفت تا ده ساله‌ها

۱. باید به علاقه کودک به یادگیری توجه کرد و راه یاد گرفتن را به وی آموخت.
 ۲. باید به تقویت کنجکاوی در کودک پرداخت.
 ۳. باید مقدمات شناخت علمی محیط (طبیعی و اجتماعی) را فراهم کرد.
 ۴. باید آموزش مفاهیم اساسی (مکان، عدد، زمان و علت) مورد توجه قرار گرفته و از این طریق به پرورش تفکر کودک پرداخت.
 ۵. باید زمینه را برای شکوفایی علایق و استعدادهای کودک فراهم ساخت.
 ۶. باید به پرورش استعداد و ذوق هنری کودکان توجه نمود.
 ۷. باید کودک را با مقدمات زبان و ادبیات فارسی آشنا کرد و متونی را انتخاب نمود که برای کودک قابل فهم و جاذب باشد.
 ۸. نظر به اینکه در این دوره کودک به تقلید آگاهانه می‌پردازد و مربیان خود را الگوی خویش قرار می‌دهد، باید مربیان واجد فضایل اخلاقی باشند.
 ۹. نظر به اینکه آموزش و پرورش این دوره به وسیله آموزشگاه و خانواده متفقاً صورت می‌گیرد، لازم است میان این دو نهاد همکاری و هماهنگی لازم برقرار گردد.
- اهداف آموزش و پرورش ابتدایی
- آموزش و پرورش دوره^۱ ابتدایی فعالیتی نظام‌دار و هدفمند است؛ از این رو صاحب‌نظران اهداف متعددی برای این دوره ذکر کرده‌اند.

در قانون اساسی معارف ایران مصوب ۱۲۹۰ به تعریف و هدف تأسیس مکتب و مدرسه اشاره شده و آمده است:

مکتب و مدرسه عبارت است از تأسیساتی که برای تربیت اخلاقی و علمی و بدنی ابناء نوع بشر دایر می‌گردد.

مطالعه مصوبات شورای عالی معارف، فرهنگ و آموزش و پرورش و برنامه تفصیلی دوره پنج ساله ابتدایی مصوب ۱۳۴۴
مبین آن است که به هنگام پیشنهاد هر برنامه یا تصویب آن، اهدافی برای دوره ابتدایی تعیین و اعلام شده است.

براساس طرح نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۷ و در جهت اهداف کلی نظام، اهداف دوره
ابتدایی در سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی از طرف کمیسیون پیش‌دبستانی بشرح ذیل تعیین و اعلام شده
است

اهداف پایه اول ابتدایی

اهداف پایه‌های دوم تا پنجم ابتدایی

اهداف پایه اول ابتدایی

اهداف شناختی

۱. آموزش اطلاعات مقدماتی، بهداشتی و ایمنی.
۲. آموزش خواندن، نوشتن، حساب کردن و استدلال کردن.
۳. آموزش اطلاعات ساده دربارهٔ محیط طبیعی و اجتماعی پیرامون خود.
۴. یاد دادن بعضی آیات ساده و سوره‌های کوچک قرآن کریم.

اهداف عاطفی

۱. تقویت انگیزه آمدن به مدرسه

۲. علاقه‌مند کردن کودک به درس خواندن و یادگیری.

۳. علاقه‌مند کردن کودک به ارزش‌ها و آداب و رسوم اسلامی و میهنی و احترام گذاردن به آنها.

۴. یاد دادن کنترل و عواطف و ابزار آنها به نحو مطلوب.

اهداف روانی - حرکتی

۱. پرورش تن و روان و حفظ سلامت جسمی و روانی و شادابی کودک.

۲. ایجاد عادت به نظم و تربیت و پرورش روح همکاری با دیگران.

۳. ایجاد زمینه شکوفایی و رشد استعداد هنری.

۴. پرورش دقت، کنجکاوی و خلاقیت.

۵. ایجاد عادات بهداشتی و ایمنی.

۶. آشنایی با نماز.

اهداف پایه‌های دوم تا پنجم ابتدایی

اهداف شناختی

۱. آموزش تدریجی رموز خلقت به کودک و جلب توجه او به مبدأ آن.

۲. یاد دادن قرآن مجید در حد درست‌خوانی.
۳. دادن اطلاعات لازم در زمینه واجبات دینی.
۴. آموزش اطلاعات بهداشتی و ایمنی.
۵. تقویت حس کنجکاوی دانش‌آموز نسبت به محیط اجتماعی و طبیعی خود و آموزش اطلاعات و مهارت‌های سودمند در زندگی اجتماعی و هنج‌های اجتماعی به منظور ایجاد نظم و مسؤولیت‌پذیری در آنان.
۶. آشنا کردن دانش‌آموزان با زندگی پیامبران و ائمه معصومین (ع) در حد ممکن.
۷. آشنا کردن دانش‌آموزان با قوانین و هنج‌های اجتماعی.
۸. آموزش هنری برای پرورش استعدادهای هنری با تأکید بر هنرهای بومی و متناسب با مقتضیات منطقه‌ای.
۹. آموزش مطالبی که به درک موقعیت دانش‌آموزان از لحاظ زمان و مکان کمک کند.

اهداف عاطفی

۱. احترام گذاردن به بزرگسالان.
۲. علاقه‌مند کردن به نظم و مسؤولیت‌پذیری و رعایت حقوق دیگران.
۳. علاقه‌مند کردن دانش‌آموز به مطالعه.
۴. علاقه‌مند کردن دانش‌آموز به فعالیت‌های اجتماعی و تعاون.

اهداف روانی و حرکتی

۱. ایجاد عادات بهداشتی و ایمنی.

۲. ایجاد عادت به تعاون و رعایت حقوق دیگران.

۳. آموزش عملی نماز.

۴. تقویت مهارت خواندن، نوشتن، حساب کردن و استدلال کردن.

۱۰. در سال‌های پایانی این دوره که آثار بلوغ بتدریج ظاهر می‌گردد باید کودک را با تحول جسمانی و روانی که در شرف وقوع است در حد امکان آشنا ساخت.

۱۱. باید به تربیت بدنی و ایجاد عادات بهداشتی پرداخت و نکات بهداشتی و ایمنی را به کودک آموخت.

۱۲. باید از راه شرکت دادن کودک در اداره مدرسه و سپردن وظایف مناسب به او به پرورش اجتماعی کودک پرداخت و بتدریج این اصل را به فعالیت‌های بیرون از مدرسه نیز تسری داد.

نتیجه گیری

با توجه به آنچه که در مقدمه ذکر گردید تولید برنامه کارشناسی ناپیوسته آموزش و پرورش ابتدایی از جهات زیر ضروری است:
- ارتقای دانش و مهارت آموزگاران دارای مدرک تحصیلی کاردانی شاغل در آموزش و پرورش ابتدایی کشور جهت پاسخگویی به نیاز برنامه های درسی

- تحول در سیاست های برنامه ریزی درسی و تاثیر آن در برنامه های درسی دوره ابتدایی

- نتایج تحقیقات تطبیقی در مورد تاثیر سطح سواد معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی

منابع